

NATUUR EN CULTUUR IN EN ROND BERLTSUM

LANDSCHAP, DORPSGESCHIEDENIS EN EEN PRACHTIG PARK
ROUTE 5 km



Deze wandeling voert over de twee terpen waarop Berltsum ligt. Daarna gaat hij door Hemmemastate en het Hemmemapark over de Bildtdijk naar de rij oude abelen langs de Koekoeksleane, via de Tichelersdyk en de Hofsleane kom je langs De Koepelkerk met daarin een vleermuizenkolonie.

Digitale variant op twee wandelingen in het boekje “Cultuurhistorische wandelroutes door Berltsum, een reis door de geschiedenis van Berltsum”.

Natuur en cultuur in en rond Berltsum

Landschap, dorpsgeschiedenis en een prachtig park



Natuur en cultuur in en rond Berltsum

Hoe kom ik bij het startpunt?

MFC It Stedhûs, Hôfsleane 23, 9041 AP Berltsum



Natuur en cultuur in en rond Berltsum

5 km

1

Doopsgezinde kerk



Doopsgezinde kerk met tuin

Aan de voorkant van de kerk bevindt zich een kosterswoning waardoor je niet ziet dat het in werkelijkheid een kerk is. De in 1841 gebouwde kerk is nu een rijksmonument. De tuin voor de kerk is recentelijk heringericht met bloeiende vaste planten om de biodiversiteit te ondersteunen.

specie in de oude voegen. Muurvarens verdragen, in afwijking van de meeste andere varens, felle zon, zelfs direct op het zuiden.

Op en rondom het poortje is de muurvaren te vinden. Deze hecht zich aan de kalkrijke



2

Dorpsplein



Hemmemaplein/I't Skil

Dit is het vroegere dorpsplein waar het hart van het dorp klopte. Hier vond de rechtspraak plaats in de oude herberg, hier was de haven en hier staat nu nog De Poarte, de poort van Hemmemastate. Hemmemastate stond hier vanaf het begin van de vijftiende eeuw tot ca 1750.

Meerdere Hemmema's hebben belangrijke functies bekleed zoals grietman van

Menameradeel. In de poort zit een gevelsteen met verschillende wapens: linksonder op het wapen staat een klimmende hazewindhond, het wapen van de familie Hemmema. De halve adelaar links in de ruit ernaast staat voor grietman.



Rechts in de ruit staat vermoedelijk het wapen van de familie Gratinga: twee sterren, een maansikkel en een roos.

3

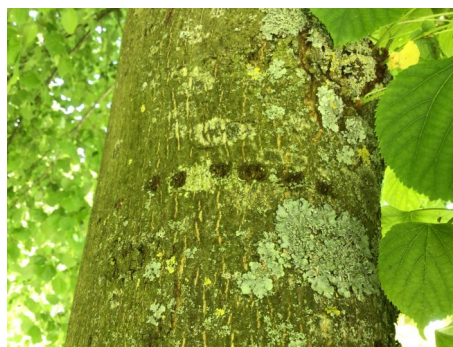
Hemmemastate

Hemmemastate, de woonwijk

Een nieuwbouwwijkje waarvan het ontwerp gebaseerd is op een state met bijgebouwen. Het in 2004 aangelegde Hemmemapark is als één geheel ontworpen met Hemmemastate. De oprijlaan bestaat uit lindebomen en ook rondom Hemmemastate is een dubbele rij linden geplant, een oud gebruik bij landgoederen.



In sommige linden in het park zijn spechtengaatjes te vinden. Deze rijtjes gaten worden in het voorjaar gemaakt door spechten om het boomsap uit de bomen te halen. Een voorbeeld is te zien als je het bruggetje over bent. In het midden van het wijkje zijn esdoornbladige platanen geplant.



4

Windmolentje



Molen en kruidenrijk weiland

Het kruidenrijke weiland links is in 2020 toegevoegd aan het park. De greppels zijn opnieuw uitgediept om terug te grijpen op oud cultuurlandschap. Het beheer richt zich op biodiversiteit. Het weiland wordt in juni/juli gemaaid, daarna komen er schapen in om het gras kort te houden.

Het weiland wordt niet bemest en de hoop is dat dit laaggelegen vochtige grasland ruimte

geeft aan bijzondere planten en gebruikt zal worden als foerageergebied van weidevogels. In 2020 zijn er bij een inventarisatie 70 plantensoorten gevonden.

Het molentje staat op een dam in de Kleivaart en kan in de zomer zorgen voor extra watertoevoer in de sloot richting Hemmemastate. De Kleivaart is aangelegd in de slenk die de vaarverbinding vormde van Franeker, via Berltsum naar de Noordzee.

Dit was in de tijd voor de aanleg van de dijken rond de Middelzee (ca 1200). Berltsum was toen een vissersdorp en dreef handel over zee. De Kleivaart werd tot ca 100 jaar geleden gebruikt voor de aanvoer van klei voor de twee steenfabrieken in Berltsum.

5

De uitkijktoren

De uitkijktoren en Het Bildt

De uitkijktoren op de heuvel heeft de vorm van een baken. Hiermee wordt de relatie met de zeevaart en het wonen op terpen gesymboliseerd. Vanaf de uitkijktoren kijk je mooi uit over de vijver, maar ook over Het Bildt.



Het Bildt werd ruim 500 jaar geleden ingepolderd. Je kijkt uit op de grotere percelen en de rechte lijnen, de toenmalige stijl van inpolderen. Dit is in tegenstelling tot het oude land waar veel kronkelige wegen en percelen te vinden zijn.

6

De vijver



De vijver van het Hemmemapark

Net als het kruidenrijke grasland is ook dit deel van het park afgegraven voor de steenbakkerijen, waardoor het vrij laag ligt. Bij de aanleg van het park is de vijver uitgegraven. De aarde die eruit kwam is voor een groot deel onder de woonwijk Hemmemastate terecht gekomen, omdat dat ook laag lag.

In de vijver liggen twee eilandjes: dit zijn rust- en broedgebieden voor vogels. De bomen op het eiland worden niet meer onderhouden. In de winter zijn hier veel verschillende watervogels te vinden, in de zomer hoor je de kleine karekiet in het riet.

7

Bomen en struiken

Gelderse roos

Bij de aanleg van het park zijn de bomen en struiken zodanig gekozen dat ze de biodiversiteit vergroten. Er zijn besdragende heesters geplant zoals hier de Gelderse roos. Verderop vinden we de hazelaar en ook de vele lindebomen zijn rijk aan nectar en stuifmeel.



Ingezaaide kruiden



Bloeiende kruiden

Hier is een kruidenmengsel ingezaaid om te zorgen voor meer bloeiende planten voor de insecten. De voedselrijke kleigrond maakt het moeilijk om het gras terug te dringen. Daarom is er onder andere kleine ratelaar gezaaid. Deze plant parasiteert op de wortels van gras waardoor dat minder hard groeit.

Bildtdijk

De Bildtdijk

De Bildtdijk was voor de oorlog de hoofdweg naar Sint Annaparochie. Het smalle wegprofiel geeft aan hoe beperkt het vervoer per as in die tijd nog was. Links kijk je weer uit over het Bildt. Een gebied met jonge zeeklei, vruchtbare, kalkrijke grond waardoor er rijke boerderijen te vinden zijn.

De Bildtse boerderij is een speciaal type met een dwars woonhuis. Op deze rijke grond worden veel aardappelen geteeld zoals onder andere de Bildtstar die hier vandaan komt. We slaan rechtsaf de Hemmemawei in, genoemd naar de Hemmema's van Berltsum. Dit is een van de noord-zuid wegen in Het Bildt.



Hertenkamp



Lindebomen bij het hertenkamp

Deze lindebomen staan in een rij naast het wandelpaadje. Een leuk weetje over de linde is dat alles aan de linde hartvormig is: zowel het blad als de vorm van de kroon. De linde is goed voor de natuur: ze produceert veel nectar en stuifmeel. In juni/juli als ze bloeit geurt de linde overweldigend.

Je kunt niet alleen ruiken dat het een linde is, je kunt het zelfs horen door het gezoem

van vele soorten bijen. Hierachter is een hertenkampje waar ook kippen rondlopen en waar veel nestkastjes aan de bomen hangen. Deze kastjes worden beheerd door de vogelwacht Sint Annaparochie e.o.



11

Bomenrij



Bomenrij met paddestoelen

Tussen deze oude grauwe abelen met onderbeplanting van esdoorns, meidoorn enzovoort zijn vanaf augustus allerlei paddenstoelen te vinden. De meest opvallende soort is de vaaggegordelde melkzwam. Deze komt massaal voor. De beige-gele gezoneerde paddenstoel groeit in symbiose met populierensoorten.

Daarnaast zijn er verschillende soorten russula's te vinden. De vrolijk gekleurde paarse en roze hoeden blinken je van afstand tegemoet. Ook mooi is de gegordelde gordijnzwam die in oktober meerdere keren gezien is. Ten slotte kun je hier ook de witte kluifzwam vinden, een soort van kalkrijke klei.



Glastuinbouw



De kassen van Berltsum

Vanaf dit wandelpad heb je aan de linkerkant zicht op de kassen van Berltsum. Deze zijn rond het jaar 2000 gebouwd. Berltsum veranderde van een dorp met kleinschalige tuinbouwbedrijven in een concentratie van grootschalige glastuinbouw.

Vanaf circa 2022 zijn sommige kassen van tuinbouw overgegaan op de productie van elektriciteit. De daken liggen vol zonnepanelen en er loopt een rechtstreekse kabel naar een knooppunt in Minnertsga. Aan het eind van dit wandelpad steken we de Berltsumer Feart over om op de Tichelersdyk te komen.

Tichelersdyk

Tichelersdyk

De naam Tichelersdyk herinnert aan de toegangsweg naar een van de steenfabrieken in Berltsum. Later was de weg een soort van overslaghaven van aardappels en groente voor de veiling. Aan de overkant van het water was van 1899 tot 1986 de Berltsumer veiling gevestigd.

Berltsum was van betekenis als regionaal tuinbouwgebied en er was veel bedrijvigheid rond de veiling.



De Twaalf Apostelenboom



De rode beuk bij de pastorie

In de tuin van de voormalige pastorie staat een rode beuk. Dit is een Twaalf Apostelenboom. In de 19e eeuw was het gebruik om twaalf bomen in een cirkel te planten met een ijzeren hoepel erom om de bomen samen te laten opgroeien. Deze beuken zijn bij de bouw van de pastorie in 1863 geplant.

15

De Koepelkerk

De Koepelkerk op de terp

De Koepelkerk is een rijksmonument, gebouwd in 1779. Een kolonie meervleermuizen gebruikt de kerkzolder ieder jaar als kraamkamer. Ze vliegen 's nachts heen en weer over de vaart van Berltsum naar Franeker om voedsel te verzamelen, dat bestaat uit allerlei insecten die laag boven het water vliegen.



Ze komen jaarlijks aan in mei, in juni worden de jongen geboren en in oktober vliegen ze weer terug naar mergelgrotten van Limburg tot Zuid-Frankrijk, waar ze in winterslaap gaan.

16

De Piip



De Piip en De Gruse

Ter hoogte van It Piipskoft liep vroeger een watertje, de Gruse, dwars door het dorp. Aan de westkant van het water lag de terp Berltsum, aan de oostkant lag de terp Tuitgum.

17

Oer de terp

De terp Tuitgum

Je loopt hier over het hoogste deel van de terp Tuitgum. Dit is de eerste van een terpenreeks langs de Ried in de richting van Franeker. De volgende terp is de terp Berlingaheem waar de Koepelkerk op staat. Je bent bijna weer bij MFC It Stedhûs, het begin- en eindpunt van deze wandelroute.

